Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

№ 6

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Google Scholar

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Elektron nashr. 290 sahifa.
E'lon qilishga 2024-yil 25-iyunda ruxsat etildi.

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich, i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., Navoiy davlat pedagogika instituti rektori
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, p.f.f.d., (PhD), Buxoro muhandislik-texnologiya instituti rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU Hududiy ta'lim muassasalari va markazlar bo'yicha prorektor v.b.
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TDIUprofessori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d., TSUE professori
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Musayeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Cham Tat Huei, (PhD) USCI universiteti professori, Malayziya
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d.,(PhD) "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d.(,PhD) TAQU katta o'qituvchisi
Djudi Smetana, p.f.n., Pitsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Krissi Lyuis, p.f.n., Pitsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Ali Konak (Али Кўнак), i.f.d., prof., Karabuk universiteti dosenti, Turkiya
Glazova Marina Viktorovna, i.f.n., "LUKOIL-Energoservis" Kompaniyasi iqtisodchisi, Moskva.
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., (PhD) TDIU dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Oqil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Abdurakhmanov Kalandar Khodjaevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Rae Kwon Chung, honorary professor of TSUE, Nobel laureate, South Korea,

Osman Mesten, member of the Turkish Parliament, head of the Turkey-Uzbekistan Friendship Society

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, DSc, Prof., Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Buzrukkhanov Sarvarkhan Munavvarkhanovich, DSc, Deputy Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Durbek Kudratillayevich, DSc, Prof., Deputy of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Sayfullo Normatovich CSc, Prof., Rector of Academy of Labor and Social Relations

Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, DSc, Prof., TSUE Vice-Rector for Scientific Affairs and Innovation

Kalonov Mukhiddin Bakhritdinovich, DSc, Prof., Rector of the Navoi State Pedagogical Institute

Siddikova Sadokat Ghaforovna, PhD, Rector of the Bukhara Institute of Engineering and Technology

Khudoykulov Sadirdin Karimovich, DSc, Prof., acting Vice-rector for regional educational institutions and centers of TSUE

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, DSc, Prof., of TSUE

Samadov Askarjon Nishonovich, CSc, Prof., of TSUE

Slizovsky Dimitriy Yegorovich, DSc, Prof., of the People's Friendship University of Russia

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, DSc, Prof., Rector of International "Nordic" University

Akhmedov Ikrom Akramovich, DSc, Prof., of TSUE

Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja ugli, DSc, Prof., of TSUE

Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of the DGPO of the Republic of Uzbekistan

Ochilov Farkhod, Head of the DCECGPO of the Republic of Uzbekistan

Eshtayev Alisher Abduganievich, DSc, Prof., of TSUE

Shoira Azimovna Musaeva, professor of SamDu IS Institute

Cham Tat Huei, PhD, professor at USCI University, Malaysia

Akhmedov Javokhir Jamolovich, PhD, deputy of executive director of the "El-yurt umidi" fund

Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, PhD, Senior Lecturer at Tashkent University of Architecture and Construction

Judy Smetana CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Chrissy Lewis CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Ali Konak DSc, Prof., Associate Professor of Karabuk University, Turkey

Glazova Marina Viktorovna, CSc, economist at LUKOIL-Energoservis Company, Moscow.

Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, associate professor of TSUE

Sevil Piriyeva Karaman, PhD, doctoral student at Ankara University, Turkey

Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, independent researcher of TSUE

Ekspertlar kengashi:
Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Po‘latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg‘ona davlat universiteti dotsenti
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
G‘afurov Doniyor Orifovich, p.f.f.d., (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o‘qituvchisi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: “Ma’rifat-print-media” MChJ
Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O‘zR Tabiat resurslari vazirligi, O‘zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro‘yxatdan o‘tkazilgan.

MUNDARIJA

Oliy ta'lim islohotlarida – muhandislik maktablarini institutsional rivojlantirish asoslari 16
Qo'ng'irotboy Avezimbetovich Sharipov, Abduqunduzova Nazokat Usmonqulovna

Xufiyona iqtisodiyot mamlakatimiz rivojiga to'siq bo'lmoqda 20
Muxiddin Kalonov

"Yashil" iqtisodiyotni moliyalashtirish amaliyotini takomillashtirish 24
Muhammadiyeva Maftuna

Oliy ta'lim tizimidagi islohotlarda innovatsion yechimlarning zarurati 27
Abduqunduzova Nazokat Usmonqulovna

Hududiy turizm rivojlanishining iqtisodiy samaradorligini oshirishda ish beruvchilar va yonlanuvchilar o'rtasidagi iqtisodiy munosabatlarni aniq sotsiologik baholash 31
Dustmurodov Orifjon Ismatilloyevich

Перспективы развития средств размещений в экологическом туризме на охраняемых природных территориях Узбекистана 40
Ахмедходжаев Равшан Темурович

Bank kartalari orqali ko'rsatilayotgan xizmatlari bozorining rivojlanish borasidagi asosiy tendensiyalari va muammolari 49
Toyirov Yunus Alamovich

Kichik biznes subyektlarida innovatsionraqabatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarish orqali import o'rnini bosish strategiyasini shakllantirish istiqbollari 55
Rustamov Alisher Raxmataliyevich

Nodavlat umumiy o'rta ta'lim maktabning faoliyati samaradorligini aniqlashda innovatsion usullardan foydalanish 62
Ustadjalilova Xurshida Aliyevna

Tijorat banklarida bank risklarini boshqarishning strategik ahamiyati 67
Altibayev Xudayberdi Kuvandikovich

Klaster iqtisodiy subyekt sifatida: mohiyati va tasnifi 71
Usmonov Sharofiddin Pazlitdinovich

Tijorat banklari tomonidan yoshlar tadbirkorlik faoliyatini kreditlashning nazariy-uslubiy jihatlari 76
Asrorov Azizbek Isomiddin o'g'li

Oliy ta'lim muassasalari xalqaro tasnifi: nazariya va tendensiya 81
Yuldashev Iskandar Bahromovich

Iqtisodiyot transformatsiyasi sharoitida xo'jalik yurituvchi subyektlar moliyaviy resurslarini boshqarishda metodologik yondashuvlar va ilmiy qarashlar 86
Jiyanova Nargiza Esanboyevna

Davlat-xususiy sheriklik munosabatlarini samarali tashkil etish mezonlari va omillari 93
Z. Abdikarimova, S. Madaminov

Savdo korxonalari boshqaruv samaradorligini oshirish imkoniyatlari 97
Q. J. Mirzayev, Sh. M. Islomov

Sociological Assessment of Migration Processes 102
Gulmurodov Kamoliddin Abdukodir ugli

Current issues of business management in the context of digitalization of the economy 112
Safarov Bakhtiyor Djurakulovich, Kadirova Zulhumor Namazovna, Dadabaev Kuchkor Abdullaevich

Методические основы маркетинговых стратегий акционерных обществ 118
Эркинов Шахзод Баходир ўғли

Insurance Mechanisms in Foreign Trade: Mitigating Risk and Facilitating Global Commerce 125
Abirkulova Sohibjamol

Improving the Conceptual Framework for Modernizing the Tax System (Using the Example of Uzbekistan) 130
Bakhrom Nomazov

Ayollarning inson kapitalini rivojlantirishda kraudfanding platformasining ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati 136
Bozorova Saxobat Abdujapparovna

Evaluating the Environmental Sustainability of Uzbek Firms in the Green Economy 142
Nurbek Xalimjonov Ulugbek ugli

O'zbekiston iqtisodiyotini innovatsion rivojlanishida inson kapitalining roli 148
Eshmirzayev Faruddin Ilxomjonovich, Salimova Zaxro Sobirjon qizi

Agroklasterlarda asosiy vositalarni modernizatsiyalash va ta'mirlash xarajatlarini tahlil qilish 155
G'afforov Ilhomjon Ilyosjonovich, Mirzayev Behzod Abdug'ofur o'g'li, Narzullayev Nodirbek Aziz o'g'li

Improving the Practice of Increasing the Effectiveness of Managing Innovation Processes in Commercial Banks 160
Juraev K. T.

Tadbirkorlik subyektlari eksportini rivojlantirishda raqamli platformalardan foydalanish 164
Mamasoatov Dilshod Ravshanovich

Iqtisodiyotni raqamlashtirish va yashirin iqtisodiyotni kamaytirishda soliqlarning roli va ahamiyati 169
Madraximov Baxtiyorjon Ortiqboy o'g'li, Rizayev Xabib Abduraufovich, Namazov Sa'dulla Namozovich

O'zbekistonda "yashil" iqtisodiyotga o'tishning joriy holati tahlili 175
Rahmatullayeva Dilbar Olimovna

Buxoro viloyatida savdo xizmatlari raqobatbardoshligini baholash uslubiyatini takomillashtirish..181
Raxmatov Akmal Anvar o'g'li

The Contribution of Transport in the Development of Tourism Industry (Case Study: Uzbekistan) 187
Rofeeva Rukhshona Shavkatovna

Tadbirkorlik tavakkalchiligini sug'urtalash tizimi 192
Sabirova Asal Shuhratovna

Improving the Effective use of Funds From Taxes and Fees in Kashkadarya Region 196
Shakhzod Zokhidov

Iqtisodiyotning innovatsion rivojlanishi sharoitida sanoat korxonalarida iqtisodiy salohiyatni boshqarish 202
Kadirova Shaxnoza Ilhomovna

Yangi O'zbekiston oliy ta'lim muassasalarida kadrlar tayyorlash masalalari 207
Usmonov Baxodir Suvonqulovich

Temir yo'l transportida innovatsion faoliyatni rivojlantirish yo'llari 211
Nasimov Shavkat Vasiyevich

O'zbekistonda banklararo raqobat 219
Zunnunova Xulkar Muxtorovna

O'zbekistonning xalqaro moliya tizimiga integratsiyasini ta'minlashni takomillashtirish 225
Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna, Kuchkarov Sanjar Baxtiyarovich

Respublikamizda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish istiqbollari 229
Abduxamid Abdumalikovich Bektemirov

Iqtisodiy xavfsizlik tushunchasining mohiyati 233
Aripov Oybek Abdullayevich, Madiyorov Shavkatbek Muxtarovich

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Aksiyadorlik jamiyatlarida konsolidatsiyalashgan moliyaviy holat to'g'risida hisobot tuzishning bosqichlari....237
Eshonqulov Azamat Abdiraximovich

Davlat moliyaviy nazoratining turlari va shakllari....241
Karayev Payzillaxon Yusufxonovich

Tog' turizmini rivojlantirish manfaatlari yo'lida investitsiya resurslarini to'plash mexanizmlarini ishlab chiqish samaralari....245
Xidirov Alimardon Dagarovich

The Main Role of the Teacher While Managing the Classroom and Some Aspects of Teaching English....248
Nilufar Turdiyeva

Davlat xususiy sherikchilik faoliyatining menejment funksiyalari tizimida muvofiqlashtirishning ahamiyati....252
Suleymanov Farrux Raximjon o'g'li

Qishloq xo'jalik mahsulotlarini ishlab chiqarish hajmlari va sohada amalga oshirilayotgan tarkibiy-miqdoriy o'zgarishlar dinamikasi....256
G. Sh. Qo'ldosheva, A. J. Toshboyev

Логистика в Азии: опыт и перспективы оптимизации....260
Каюмова Паризода

Temir yo'l transportida yo'lovchi tashish imkoniyatlarini oshirishning zamonaviy yondoshuvlari...266
G. I. Abdulxamidova

Повышение эффективности использования местных налогов и сборов в Кашкадарье: международная перспектива....272
Shahzad Zokhidov

Financial and Credit Support for Investment and Innovative Developing Activities of a Tourist Enterprise....275
Rozokov Mukhammadaziz Mansurovich

Роль контроля качества по хранению и переработке зерна в обеспечении продовольственной безопасности Республики Узбекистан....282
Холбекова Дилобар Расулжон кизи

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

AGROKLASTERLARDA ASOSIY VOSITALARNI MODERNIZATSIYALASH VA TA'MIRLASH XARAJATLARINI TAHLIL QILISH

G'afforov Ilhomjon Ilyosjonovich
TDIU Samarqand filiali
"Buxgalteriya hisobi va statistika" kafedrasi assistenti

Mirzayev Behzod Abdug'ofur o'g'li
TDIU Samarqand filiali
"Buxgalteriya hisobi va statistika" kafedrasi assistenti

Narzullayev Nodirbek Aziz o'g'li
TDIU Samarqand filiali
"Buxgalteriya hisobi va statistika" kafedrasi assistenti

Annotatsiya: Ushbu maqolada iqtisodiyotni jadal rivojlantirish sharoitida agroklasterlarda asosiy vositalarni modernizatsiyalash va ta'mirlash xarajatlarini buxgalteriya hisobining milliy standartlari asosida tan olinishi, ular hisobini hozirgi holati atroflicha tahlil qilinib, asosiy vositalarni modernizatsiyalash hamda ta'mirlash xarajatlari hisobini takomillashtirish bo'yicha taklif va tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: agroklaster, asosiy vositalar, modernizatsiya, ta'mirlash, joriy ta'mirlash, o'rtacha ta'mirlash, kapital ta'mirlash, amortizatsiya, amortizatsiya me'yori.

Abstract: In this article, in the conditions of rapid economic development, recognition of the costs of modernization and repair of fixed assets in agroclusters based on national accounting standards, the current state of their accounting is thoroughly analyzed, and suggestions and recommendations are given for improving the calculation of costs of modernization and repair of fixed assets.

Key words: agricultural cluster, fixed assets, modernization, repairs, current repairs, medium repairs, major repairs, wear and tear, depreciation rate.

Аннотация: В данной статье в условиях стремительного экономического развития, признания затрат на модернизацию и ремонт основных фондов в агрокластерах на основе национальных стандартов бухгалтерского учета тщательно анализируется современное состояние их учета, а также даются предложения и рекомендации по совершенствованию расчет затрат на модернизацию и ремонт основных средств.

Ключевые слова: агрокластер, основные фонды, модернизация, ремонт, текущий ремонт, средний ремонт, капитальный ремонт, износ, норма амортизации.

KIRISH

Qishloq xo'jaligi mahsulotlari ishlab chiqarish hajmini va turlarini ko'paytirish, ichki va tashqi bozor talabini qondirish, mamlakat oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash, qishloq xo'jaligida faoliyat yuritayotgan subyektlar daromadini oshirish, qishloq aholisini turmush farovonligini yuksaltirish uchun "Qishloq xo'jaligini ilmiy asosda intensiv rivojlantirish orqali dehqon va fermerlar daromadini kamida 2 baravar oshirish, qishloq xo'jaligining yillik o'sishini kamida 5 foizga yetkazish ustuvor ahamiyatga ega.

Qishloq xo'jaligida davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash ko'lamini kengaytirish va sug'urtalashning yangi mexanizmlarini amalga oshirish, yangi va foydalanishdan chiqqan 464 ming gektar maydonni o'zlashtirish va klasterlarga ochiq tanlov asosida ajratish, 200 ming gektar paxta va g'alla maydonlarini qisqartirish hamda aholiga ochiq tanlov asosida uzoq muddatli ijaraga berish, eksportbop mahsulotlar yetishtirish hamda meva-sabzavotchilikni rivojlantirish, intensiv bog'lar maydonini 3 baravar va issiqxonalarni 2 baravar ko'paytirib,

TARAQQIYOT ПРОГРЕСС PROGRESS

eksport salohiyatini yana 1 milliard AQSh dollariga oshirish" [2] kabi bir qator islohotlar hayotga samarali tatbiq qilinmoqda.

Ushbu vazifalarni bajarishda qishloq xo'jaligidagi mavjud moddiy, moliyaviy va mehnat resurslaridan samarali foydalanish, ishlab chiqarishga innovatsiyalar va ilg'or ishlab chiqarish shakllarini joriy etish, mavjud asosiy ishlab chiqarish fondlarini modernizatsiya qilish va yangilashni talab qiladi. Bularning barchasi moliyaviy resurslar bilan bog'liq bo'lib, ayniqsa asosiy ishlab chiqarish fondlari hisoblangan mavjud asosiy vositalarni modernizatsiyalash xarajatlari yuqori salmoqqa ega bo'ladi. Bunday holatda, asosiy vositalar hisobini to'g'ri tashkil etish va yuritish dolzarbdir.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, asosiy vositalar hisobini to'g'ri tashkil etish va yuritishda, asosiy vositalarni buxgalteriya hisobida tan olinishi, baholanishi va buxgalteriya hisobida soliqqa tortish nuqtai-nazaridan yuritishda muammolar mavjudligini ko'rsatmoqda. Ushbu muammolarning mavjudligi, ular hisobini buxgalteriya hisobining xalqaro va milliy standartlari asosida takomillashtirish dolzarb hisoblanadi.

MAVZUGA DOIR ADABIYOTLAR TAHLILI

Xarajatlar tahlilida xarajatlar elementlari bo'yicha tahlil qilish bilan birga, xarajat moddalari bo'yicha tahlil samaralidir. Bunda xarajatlarni boshqarishda tegishli boshqaruv qarorlari xarajatlarni turlari bo'yicha qabul qilinadi – ishlab chiqarish xarajatlari tahlili xarajat kalkulyatsiya moddalari bo'yicha ishlab chiqarish turlari, xarajatlarning vujudga kelish joylari, mahsulot turlari bo'yicha o'tkaziladi. Bugungi kunda har bir xo'jalik subyekti tannarxni pasaytirish bo'yicha rejani mustaqil belgilaydi. Mahsulot tannarxining umumlashgan ko'rsatkichlaridan biri - bir so'mlik mahsulot uchun qilingan xarajatdir. Bu ko'rsatkich tiyin hisobida quyidagicha aniqlanadi: Bir birlik tovar mahsuloti uchun qilingan xarajat = Tovar mahsuloti ishlab chiqarish tannarxi : Tovar mahsuloti miqdori[1] [7.-b.132].

S.Ya.Muslimov va R.N. Kyazimovning fikriga ko'ra, "korxona faoliyati va tadbirkorlik faoliyati tahlil qilingan ko'rsatkichlarining aniqlanmagan soni va tarkibi, keng qamrovli tahlil asosiy nuqtalarining hozirgi uslublarida ahamiyati yo'qolishi va MHXS hamda milliy buxgalteriya standartlari asosida mutlaqo yangi hodisalarni o'rganishga yo'naltirilishi muammoni o'rganishga tubdan boshqacha yondashuvni, foyda va rentabellikni tahlil qilish uchun xarajatlar parametrlari tizimini shakllantirishni talab qiladi"[2] [5.-b.16]

Iqtisodiy adabiyotlarda yetakchi bo'lgan g'oyani rivojlantirib, xuddi shunga o'xshash pozitsiyani egallagan M.B.Kalonovning fikriga ko'ra: – Korxonalarda daromad olish asosiy e'tiborda bo'lgani bilan bu topilgan daromadni sarflanishini boshqarish ham muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki ishlab topilgan daromad aniq rejalar va maqsadlarga yo'naltirilmasa, bunday daromadning samaradorligi past bo'lib, foydaning ko'payishi rivojlanish omili bo'la olmaydi. Shu bois, daromadlar hisobini xarajatlar hisobi bilan uzviy bog'lagan holda, doimiy tahlil qilgan holda yuritish maqsadga muvofiq. Shunday qilib, xarajatlar tahlilini amalga oshirish, nafaqat xarajatlar bo'yicha, balki butun korxonaning xo'jalik-moliyaviy faoliyati bilan bog'liq jarayonlariga tegishli bo'lgan xulosalar shakllantirish, boshqaruv qarorlari qabul qilish uchun zarur bo'lgan axborotlar shakllanishiga olib keladi.

MATERIALLAR VA METODLAR

Mavzuga oid respublikamizda qabul qilingan me'yoriy-huquqiy hujjatlar, soha iqtisodchi olimlarining ilmiy ishlari, faoliyat yuritayotgan agroklasterlarga biriktirilgan yer maydonlari, shundan ekin maydonlari, qishloq xo'jaligi ekinlaring hosildorligi, mavjud asosiy vositalar, ularning turlari, agroklasterlar yalpi hosilni aks ettiruvchi statistik ma'lumotlar hamda ilmiy tadqiqot natijalarining materiallaridan foydalanildi. Ilmiy-tadqiqot ishlarini bajarishda qo'llaniladigan kuzatish, guruhlash, tahlil qilish va boshqa usullardan foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

O'zbekiston qishloq xo'jaligida amalga oshirilayotgan institusional va tarkibiy o'zgarishlar natijasida shakllangan xo'jalik yuritish subyektlari hamda tarmoqda ular o'rtasidagi huquqiy, tashkiliy va iqtisodiy munosabatlarning muntazam ravishda takomillashtirib borilishini taqozo etishdan kelib chiqqan holda agroklasterlarni barpo etish borasida yangi yo'nalishni amalga oshirish bugungi kunda agrar siyosatining muhim vazifalaridan biriga aylanmoqda.

"Agroklaster – qishloq xo'jaligi mahsulotlari ishlab chiqarish, qayta ishlash va sotish jarayonlarini yagona zanjirga birlashtirish va yuqori texnologik innovasiyalardan foydalanish bilan bir qatorda, qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ichki va tashqi bozorda raqobatbardoshligini oshirish, qishloq joylarda infratuzilma majmuini shakllantirish va rivojlantirish, qishloq aholisini ish bilan bandligi darajasi va daromadlarini oshirish hamda kelajakda

1 Murodov Ch., Hasanov Sh., Murodova M. Agroklaster: tashkil etishning nazariy asoslari// Iqtisod va moliya, 2014. №2.
2 https://www.agro.uz/yil-yakunlari-qishloq-xojaligi-2021

qishloq xo‘jaligi mahsulotlari sifati va ekologik muhitni yaxshilashda faoliyat yuritadigan xo‘jalik yuritish subyektlaridan tarkib topadi” [7.24].

Respublika bo‘yicha tashkil etilgan klasterlar [8] umumiy soni 463 ta bo‘lib, “Qulay agrobiznes muhitini va qo‘shilgan qiymat zanjirini yaratishda 25 ta paxta-to‘qimachilik (106 ming ga), 80 ta g‘allachilik (801 ming ga), 13 ta sholichilik (17 ming ga) 2 ta dorivor klasterlar yo‘lga qo‘yildi. Natijada 2021-yilda 122 ta paxta-to‘qimachilik, 157 ta g‘allachilik, 146 ta meva-sabzavotchilik, 29 ta sholichilik, 9 ta dorivor o‘simliklar yetishtiruvchi klasterlar faoliyat yuritmoqda. Agroklasterlar tomonidan sohaga ilm-fan, innovasiyalar hamda ilg‘or texnologiyalarni joriy etish natijasida, 3,4 mln tonna paxta, 7,8 mln tonnaga yaqin don yetishtirildi. Paxta-to‘qimachilik klasterlari tomonidan qiymati 8,4 trln so‘mlik 54 ta, g‘allachilik klasterlari tomonidan 783,7 mlrd so‘mlik 42 ta, meva-sabzavotchilik klasterlari tomonidan 328 mlrd so‘mlik 22 ta jami 118 ta loyihalar ishga tushirilib, 24 ming nafar yangi ish o‘rinlari yaratildi” [9].

“Asosiy vositalar – korxona tomonidan uzoq muddat davomida xo‘jalik faoliyatini yuritishda mahsulot ishlab chiqarish, ishlarni bajarish yoki xizmatlar ko‘rsatish jarayonida yoxud ma’muriy va ijtimoiy-madaniy vazifalarni amalga oshirish maqsadida foydalanish uchun tutib turiladigan moddiy aktivlar. Asosiy vositalar tarkibiga quyidagi mezonlarga bir vaqtning o‘zida javob beradigan moddiy aktivlar kiritiladi:

a) bir yildan ortiq xizmat muddati;

b) bir birlik (to‘plam) uchun qiymati O‘zbekiston Respublikasida (xarid paytida) belgilangan eng kam oylik ish haqi miqdorining ellik baravaridan ortiq bo‘lgan buyumlar.

Korxona rahbari hisobot yilida buyumlarni asosiy vositalar tarkibida hisobga olish uchun ular qiymatining eng kam chegarasini belgilash huquqiga ega.

Asosiy vositalar tarkibida qonunchilik hujjatlariga muvofiq korxona mulkiga topshirilgan yer uchastkalari ham hisobga olinadi.

Ko‘p yillik ko‘chatlarga, yerni tubdan yaxshilashga, ijaraga olingan asosiy vositalar obyektlariga kapital qo‘yilmalar har yili butun ishlar majmui yakunlangan sanadan qat’iy nazar, hisobot yilida foydalanishga qabul qilingan asosiy vositalarga tegishli xarajatlar summasida asosiy vositalar tarkibiga kiritiladi” [3].

Asosiy vositalarni modernizatsiyalash xarajatlari xisobini yuritishda, amalga oshirilayotgan ishning mohiyati va uning asosiy vositalar qiymatiga olib borilishi yoki olib borilmasligiga alohida e’tibor qaratish lozim.

Asosiy vositalrni modernizatsiyalash xarajatlari hisobining o‘ziga xos xususityalarini yoritishdan oldin, uni modernizatsiyalash ishlari xarajatlaridan farkini ko‘rib chiqishni lozim deb xisoblaymiz, chunki, modernizatsiyalash xarajatlari: moderinizatsiya kilish hamda tuzatish va modernizatsiyalash ishlariga bo‘linib, ularni buxgalteriya hisobida hisobga olish bir-biridan farq qiladi (1-jadval).

1-jadval: Asosiy vositalarni moderinizatsiya kilish hamda tuzatish va modernizatsiyalash ishlarini farqlash mezonlari.

Farqlash mezonlari	Moderinizatsiya qilish	Tuzatish va modernizatsiyalash ishlari
Tan olinishi nuqtai nazaridan	Kapital qo‘yilma	Xarajat
Hisobda yuritilishi nuqtai nazaridan	0860, 0890 schetlarda yuritiladi	2010, 2310, 2710, 9420 schetlarda yuritiladi
Maqsad nuqtai nazaridan	Ishlab chiqarish quvvatini oshirish, ishlash sifatini yaxshilash	Ishlamay qolgan, buzilgan joylarni to‘g‘rilash
Foydali xizmat muddatiga ta’siri	Foydali xizmat muddatini oshishiga olib keladi	Foydali xizmat muddatiga ta’sir etmaydi.
Tannarxga qo‘shilishi nuqtai nazaridan	Amortizatsiya hisoblash orqali tannarxga qo‘shiladi	Xarajat sarflangan davrdagi ishlab chikarish tannarxiga qo‘shiladi (rezerv xisoblanishi mumkin)
Amalga oshirilishi nuqtai nazaridan	Asosan, pudrat usulida	Ham pudrat, ham xo‘jalik usulida

1-jadval ma’lumotlaridan ko‘rinib turibdiki, asosiy vositalarni modernizatsiyalash xo‘jalik yurituvchi subyektlar tomonidan kapital xarajat sifatida tan olinadi, xamda 0860 (uzok muddatga ijaraga olingan asosiy vositalar modernizatsiya qilinganda), 0890 (boshka asosiy vositalar modernizatsiya qilinganda) schetlarida hisobga olinadi.

“Asosiy vositalarni ishlash holatida saqlab turish ularni ta’mirlash (joriy, o‘rtacha va kapital tarzda) orqali amalga oshiriladi. Joriy ta’mirlash – asosiy vositalarni ishlash holatida saqlab turish maqsadida amalga oshiriladigan ta’mirlashdir. O‘rtacha ta’mirlashda ta’mirlanayotgan agregatni qismlarga qisman ajratish va detallarning qismlarini qayta tiklash yoki almashtirish amalga oshiriladi.

TARAQQIYOT ПРОГРЕСС PROGRESS

Uskunalar va transport vositalarini kapital ta'mirlash – agregatni qismlarga to'liq ajratib amalga oshiriladigan ta'mirlash, bazaviy va korpus detallari va uzellarini ta'mirlash, barcha eskirgan detallar va uzellarni almashtirish yoki qayta tiklash, agregatni yig'ish, sozlash va sinab ko'rishdir.

Binolar va inshootlarni kapital ta'mirlash – bazaviy va korpus detallari va uzellarini ta'mirlash, detallar va uzellarning barcha eskirgan konstruksiyalarini almashtirish yoki qayta tiklash amalga oshiriladigan ta'mirlashdir" [3].

Xo'jalik yurituvchi subyektlardagi asosiy vositalarni ta'mirlash natijasida sarflangan xarajatlar mazkur subyektning hisobot davri xarajatlari tarkibiga kiritiladi. Bunda ta'mirlangan asosiy vosita xo'jalik yurituvchi subyektning qaysi javobgarlik markazida joylashgani e'tiborga olinadi. Masalan, agar asosiy ishlab chiqarishda band bo'lgan asosiy vositalar ta'mirlansa, u bilan bog'lik xarajatlar 2010 "Asosiy ishlab chiqarish", ma'muriy ahamiyatdagi asosiy vositalar ta'mirlanganda esa, 9400 "Davr xarajatlari" schetida hisobga olinadi.

Ta'mirlash ishlari xo'jalik yurituvchi subyektning o'z kuchi hisobiga yoki pudrat usulida amalga oshiriladi.

Asosiy vositalar kapital ta'mirlanganda, uning ish sifati va quvvati oshirilmasa uning qiymati oshmaydi, yuqorida qayd etganimizdek ushbu xarajatlar tegishli buxgalteriya schetlarida hisobga olib boriladi. Agar, asosiy vositaning ish sifati va quvvati oshsa, bunday kapital ta'mirlash xarajatlari "Asosiy vositalarni qo'shimcha qurish, qo'shimcha asbob-uskunalar bilan ta'minlash, rekonstruksiya, modernizatsiya qilish, texnik qayta qurollantirishga xarajatlar, ular tugatilganidan so'ng, agar ular natijasida asosiy vositalar ishlatilishining dastlab qabul qilingan me'yoriy ko'rsatkichlari (foydali xizmat muddati, quvvati, qo'llash sifati va h.k.) yaxshilansa (oshsa), bunday obyektning boshlang'ich qiymatini oshiradi"[3] [3].

Xo'jalik yurituvchi subyektlarda asosiy vositalarni kapital ta'mirlash xarajatlarini hisobga olishda, ayrim holda asosiy vositalar ish sifati va ish hajmi oshsada, ushbu xarajatlarni joriy xarajatlar sifatida tegishli tartibda hisobdan chiqarish hollari mavjud.

Bunda asosiy vositalarni ish sifati va hajmi oshishiga hamda foydalanish muddati uzayishiga qaramasdan, ularning balans qiymati o'zgarmasdan qoladi. Bu holatda, buxgalteriya hisobini yuritishning uslubiy qoidalariga rioya qilinmaslikka olib kelish bilan birga, asosiy vositalardan samarali foydalanish va ular nazoratini pasayishiga olib keladi.

Shuning uchun, asosiy vositalarni modernizatsiya qilish, ya'ni uning ish sifatini va hajmini oshirish maqsadida amalga oshiriladigan xarajatlar buxgalteriya hisobi schetlar rejasida quyidagicha bog'lanishlar bilan aks ettirishni taklif qilamiz (2-jadval).

2-jadval: Asosiy vositalarni modernizatsiya qilish xarajatlari bo'yicha buxgalteriya schetlari bog'lanishi.

№	Xo'jalik muomalalarining mazmuni	Schyotlarning bog'lanishi	
		Debet	Kredit
1	Asosiy vositalarni modernizatsiya qilish ishlarida foydalanilayotgan asosiy vositalarga eskirishi hisoblanganda	0890	0211-0299
2	Asosiy vositalarni modernizatsiya qilish ishlariga qurilish va boshqa materiallar sarflanganda	0890	1010-1090
3	Asosiy vositalarni modernizatsiya qilish ishlarida yordamchi ishlab chiqarishlar xizmatlaridan foydalanilganda	0890	2310
4	Asosiy vositalarni modernizatsiya qilish uchun olingan bank kreditlari bo'yicha foizlar hisoblandi	0890	6920
5	Asosiy vositalarni modernizatsiya qilish ishlari pudratchilar tomonidan amalga oshirilganda	0890	6010, 7010
6	Asosiy vositalarni modernizatsiya qilish ishlarida band bo'lgan xodimlarga mehnat haqi hisoblanganda	0890	6710
7	Asosiy vositalarni modernizatsiya qilish tugagandan so'ng, xarajatlar asosiy vositalar qiymatiga qo'shilganda	0110-0190	0890

Bundan tashqari, asosiy vositalarni modernizatsiya qilish tugagandan so'ng ularning balans qiymatini aniqlash va ishlash muddatiga tegishli tartibda o'zgartirishlar kiritishni lozim.

3 O'zbekiston Respublikasi Buxgalteriya hisobining milliy standarti "Asosiy vositalar" 5-sonli BHMS. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi tomonidan 2004-yil 20-yanvarda ro'yxatdan o'tkazildi, ro'yxat raqami 1299. 47-punkt. www.lex.uz

XULOSA VA TAKLIFLAR

Yuqoridagilardan kelib chiqib, agroklasterlarda agroklasterlarda asosiy vositalarni modernizatsiyalash va ta’mirlash xarajatlari hisobini takomillashtirish bo‘yicha quyidagi takliflar qilindi.

1. Asosiy vositalarni modernizatsiyalash va ta’mirlash uchun qilinadigan xarajatlarni asosiy vositalar qiymatini oshiradigan va oshirmaydigan xarajatlarga.
2. Asosiy vositalarni modernizatsiyalash xarajatlarini hisobga olish uchun buxgalteriya hisobi schetlari rejasiga 0870-“Asosiy vositalarni modernizatsiyalash xarajatlari” schetini kiritish va asosiy vositalarni modernizatsiyalashdan tugagandan so‘ng tegishli buxgalteriya schetlari bog‘lanishi orqali ushbu xarajatlarni asosiy vositalar schetiga o‘tkazish.
3. Asosiy vositalarni modernizatsiyalash tugagandan so‘ng, asosiy vositalarni qayta baholash orqali ularning balans qiymatini, foydalanish muddati va eskirish (amortizatsiya) hisoblash normalarini aniqlash.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasining “Buxgalteriya hisobi to‘g‘risidagi (yangi tahriri)” Qonuni. 2016-yil 13-aprel, O‘RQ-404-son. www.Lex.uz
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi “2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-60-son Farmoni. www.Lex.uz
3. O‘zbekiston Respublikasi Buxgalteriya hisobining milliy standarti “Asosiy vositalar” 5-sonli BHMS. O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi tomonidan 2004 -yil 20-yanvarda ro‘yxatdan o‘tkazildi, ro‘yxat raqami/ 1299. 47-punkt. www.lex.uz
4. M.Xalmurzayev, I.Gafforov Korxonalar moliyaviy holatini reyting baholash va tahlil qilish usullari The Journal of Economics, Finance and Innovation, 2023 671-681.
5. G‘afforov I.I., Abdushukurov M.B. “Korxonalar moliyaviy barqarorligini taminlashda moliyaviy natijalar tahlilining muhimligi” barqarorlik va yetakchi tadqiqotlar onlayn ilmiy jurnali 5-son 2023-yil 471-474-bet.
6. Abdigapparovich, I. X. (2024). Qishloq xo ‘jaligida mashina-traktor parklari xizmatlarining axamiyati. world of science, 7(2), 105-113.
7. Abdigapparovich, I. X. (2024). Qishloq xo ‘jaligi maxsulotlarini tayyorlov va sotish xizmatlarini boshqarish. journal of innovations in scientific and educational research, 7(2), 148-157.
8. .Abdigapparovich, I. H., & Abdigapparovich, I. H. (2024). Mamlakatimizda xalqaro standartlar asosida moliyaviy hisobotlarni tuzish tartibi. journal of innovations in scientific and educational research, 7(3), 189-196.
9. https://www.agro.uz/yil-yakunlari-qishloq-xojaligi-2021/rtibga.
10. https://www.agro.uz/yil-yakunlari-qishloq-xojaligi-2021.

Jurnal sayti: https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 6

© Materiallar ko‘chirib bosilganda ““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali manba sifatida ko‘rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma’sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin. Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.
El.Pochta: sq143235@gmail.com
Bot: @iqtisodiyot_77
Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo‘lishingiz mumkin. Obuna bo‘lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to‘lov haqidagi ma’lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo‘natishingizni so‘raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo‘natamiz.

““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali 03.11.2022-yildan
O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№566955 reyestr raqami tartibi bo‘yicha ro‘yxatdan o‘tkazilgan.
Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug‘bek tumani
Kumushkon ko‘chasi, 26-uy.